

Η πόλη και τα Γράμματα

ΔΥΟ ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥΣ ΠΑΠΥΡΟΥΣ

E. G. TURNER «Ελληνικοί πάπυροι», Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1989 β' έκδοση σ.σ. 304.

CLAUDE MOSSE «Η αρχαϊκή Ελλάδα» Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1989, σ.σ. 268.

Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του Έλληνα όλων των εποχών είναι η καλλιλογία. Στους αρχαίους Έλληνες ανήκει η τιμή και η δόξα ότι καλλιέργησαν τον προφορικό λόγο για να εκφράσουν, να αναλύσουν και να μεταδώσουν ιστορίες, εικόνες και ιδέες. Ο καταγραμμένος λόγος, το κείμενο, έγινε το μέσον με το οποίο διαδόθηκε η κληρονομιά αυτή των ιστοριών, των εικόνων και των ιδεών για πολλούς αιώνες, ώσπου έγινε κτήμα ολόκληρης της ανθρωπότητας.

Περισσότερο από μια χιλιετία φορέας της διάδοσης αυτής ήταν ο πάπυρος. Ο ίδιος ο πάπυρος είναι ένα από τα λαμπρότερα κληροδοτήματα του αιγυπτιακού πολιτισμού στις υστερότερες εποχές. Τα περισσότερα κείμενα πάνω σε παπύρους γράφτηκαν κατά την χιλιετία που κατείχαν οι Έλληνες την Αίγυπτο (χονδρικά, από τον Μέγα Αλέξανδρο ως τον 8ο αιώνα μ.Χ.) και διασώθηκαν στη στεγνή άμμο της Αιγύπτου.

Αν ο 19ος αιώνας ήταν η εποχή των επιγραφών, ο 20ός είναι η εποχή των παπύρων. Κανένας κλάδος της αρχαιολογίας δεν έδωσε τέτοια ώθηση στις κλασικές σπουδές, δεν ανασκεύασε τόσες παραδεδεγμένες αλήθειες, δεν διεύρυνε τόσο τους ορίζοντες της γνώσης μας, όσο η παπυρολογία.

Στο βιβλίο του E. G. Turner «Οι Ελληνικοί Πάπυροι», το πρώτο στο είδος του που κυκλοφορεί στην Ελλάδα, ο συγγραφέας εκθέτει συνοπτικά και έγκυρα όλα τα στοιχεία που χρειάζεται να ξέρει ο εκδότης ή ο χρήστης των παπύρων και αποτελεί μια σφαιρική επισκόπηση της ιστορίας, της φύσης, των μεθόδων και των στόχων της παπυρολογίας.

Αφηγείται τη συναρπαστική ιστορία της ανακάλυψης των παπύρων, εξετάζει τις φυσικές ιδιότητες του παπύρου ως γραφικής ύλης, οικιαγραφεί την ιστορία του αρχαίου βιβλίου και αναλύει τα προκαταρκτικά στάδια και τη διαδικασία της έκδο-

Η Σόφω διαβάει το βιβλίο της

σης των παπυρικών κειμένων. Με αποπλιτικές αναφορές σε προσωπικά του σφάλματα και με βαθειά γνώση του υλικού του, κάνει έναν απολογισμό των επιτευγμάτων, αλλά και των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η σύγχρονη φιλολογική και ιστορική έρευνα, καθώς και μια αποτίμηση της συμβολής των νέων κειμένων στη γνώση μας για την αρχαία λογοτεχνία, τα ελληνορωμαϊκά διοικητικά και αρχαιακά συστήματα, τη θρησκεία, το δίκαιο και την εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας.

Ο συγγραφέας αυτού του έργου, Sir Eric Gardiner Turner γεννήθηκε το 1911, έχει διατελέσει καθηγητής της παπυρολογίας στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου, γραμματέας της εταιρίας για την εξερεύνηση της Αιγύπτου και πρόεδρος του Διεθνούς Συνδέσμου των Παπυρολόγων. Έχει εκδώσει εκατοντάδες φιλογονικούς παπύρους και έγγραφα και ασχολείται συστηματικά με

την ιστορία του αρχαίου βιβλίου και τις νέες ανακαλύψεις του Μενάνδρου. Η μετάφραση είναι του Γιώργου Μ. Παράσουλου.

Στο δεύτερο βιβλίο στην «Αρχαϊκή Ελλάδα» η Γαλλίδα συγγραφέας Claude Mossé επιχειρεί, με βάση τα ομηρικά έπη, τα κείμενα του Ηροδότου και τις υπόλοιπες γραπτές μαρτυρίες, να αναλύσει και να εντοπίσει τις μορφές ζωής της αρχαϊκής περιόδου, που επέδρασαν καταλυτικά στην πολιτειακή και πολιτική οργάνωση των ανθρώπων, στο εμπορικό ιμπεριαλιστικό πνεύμα της εποχής, στον εποικισμό της Μεσογείου από τους Έλληνες, στη γέννηση της πόλης και στην ανάπτυξη του πολιτικού στοιχείου, στους οικονομικούς μετασχηματισμούς και στις επιπτώσεις τους στην κοινωνική εξέλιξη και στον εντοπισμό μιας πληθώρας άλλων θεμάτων, που τελικά διαμόρφωσαν την υποδομή της ανάπτυξης του πνεύματος των κλασικών χρόνων.

Από την Ιλιάδα αντλεί η συγγραφέας τα στοιχεία για την περιγραφή του κόσμου των θεών και των ηρώων, που παρ' όλη τη μυθολογία που περιείχε, αντικατόπτριζε τη μεταφυσική αγωνία των ανθρώπων. Το άλλο σκέλος των ομηρικών επών, η Οδύσσεια, τη βοήθησε να διακρίνει ποια ήταν η κοινωνική δομή στη βάση του ομηρικού κόσμου, αφού το παλάτι του Οδυσσέα μπορεί να θεωρηθεί πρότυπο των κατοικιών που παρουσιάζει ο ποιητής, άλλοτε ως ανάκτορα και άλλοτε ως αγροτικά σπίτια και που γύρω απ' αυτά οργανώνεται μια ζωή, κυρίως αγροτική και κτηνοτροφική. Στο κεφάλαιο για τους οικονομικούς μετασχηματισμούς και τις επιπτώσεις τους, επιχειρεί μια πραγματικά καινούργια ερμηνεία, η οποία θα αποτελέσει σταθμό για την παραπέρα διερεύνηση της μελέτης του αρχαίου κόσμου.

Το ενδιαφέρον αυτής της περιόδου έγκειται στην πολιτική οργάνωση της «πόλης» που θα διατηρηθεί ως το τέλος της αρχαιότητας, με τους άρχοντες, κληρονόμους της βασιλικής εξουσίας, τη βουλή και την εκκλησία του δήμου, τη συνάθροιση δηλαδή των πολιτών στην αγορά, τον χώρο των δημοσίων συναθροίσεων. Ενώ λοιπόν σε όλα τα άλλα μέρη, και ιδιαίτερα στους ανατολικούς λαούς, η εξουσία, είτε έχει δοθεί ελέω Θεού είτε συνδέεται πιο συγκεκριμένα με την κατοχή της δύναμης και του πλούτου, επιβάλλεται σε όσους εξαρτώνται από τα ανάκτορα και τον ναό, στην Ελλάδα, τουλάχιστον εκεί όπου έχει αναπτυχθεί η πόλη, στο τέλος των τριών αυτών αιώνων, οι αποφάσεις παίρνονται ή τουλάχιστον επιδοκιμάζονται από όλους τους πολίτες. Ετσι η εξουσία βρίσκεται «εν μέσω» και όχι «υπεράνω» της κοινότητας των πολιτών. Είναι φανερό, ότι για να επιτευχθεί ένα τέτοιο καθεστώς, όσοι εξ αρχής είχαν εξαιρεθεί από τη λήψη των αποφάσεων, όσοι δεν συγκαταλέγονται στους αγαθούς, πρέπει να πάλεψαν για να μπορούν, αν όχι να συμμετάσχουν πραγματικά στην εξουσία, τουλάχιστον να παρευρίσκονται στους τόπους όπου λαμβάνονταν οι αποφάσεις.